

BOHIGAS MAYNEGRE, Jordi. *Catalunya a Bèlgica. Història del Casal Català de Brussel·les (1930-2020)*. Catarroja: Editorial Afers, 2020. 243 pàgs. [14 x 21].

L'any 2014 l'Institut Ramon Muntaner i la Federació d'Ateneus de Catalunya van endegar la convocatòria de la Beca de recerca històrica *Terra d'Ateneus*, amb l'objectiu de promoure l'estudi de l'associacionisme cultural. Aquest, malgrat la seva importància històrica en el nostre país, fins ara no ha estat investigat amb la profunditat que caldria i quan s'ha fet sovint els resultats han restat reclosos en publicacions locals amb escassa difusió. La beca, doncs, pretén donar llum a la història d'aquestes entitats que han jugat, i juguen, un destacat paper en la vida social i cultural catalana. Alhora, per evitar que els resultats de la investigació no quedessin inèdits, molt encertadament, es va preveure que a més d'una petita dotació econòmica la beca inclogués l'edició del treball guanyador per part de editorial Afers. De fet, el llibre que aquí ressenyem és el guanyador de la convocatòria de l'any 2019 i amb ell ja són cinc els números d'aquesta col·lecció, que comença a agafar un cert gruix quantitatiu i qualitatiu. No obstant això, aquest volum trenca una mica amb la línia seguida fins ara, perquè és el primer que centra la seva investigació en una entitat que té la seva seu fora del territori espanyol. Curiosament, encara més que no pas l'estudi dels ateneus, aquestes associacions de catalans formades a l'estranger només han estat tractades de manera superficial per la historiografia catalana. I això sobta perquè, precisament, l'existència d'una diàspora catalana, on també s'han inclòs sovint gent procedent de la resta dels Països Catalans, que té la necessitat d'agrupar-se per recordar la terra i la llengua d'origen són la mostra evident i palpable de l'existència d'una nació catalana o, si ho preferim, d'un sentiment nacional català propi i diferenciat del de la resta d'emigrants procedents de l'Estat espanyol.

Tradicionalment, i el casal de Brussel·les en això no és una excepció, aquestes entitats han intentat presentar-se i actuar com a apolítiques per evitar ferir susceptibilitats i arribar així al major nombre de persones possible. No obstant això, pel simple fet que històricament una part, variable segons l'època, dels seus membres foren exiliats que fugien de la persecució política d'un estat que, durant la major part del segle XX, ha estat dirigit per governs totalitaris quan no obertament feixistes feien difícil mantenir aquest equilibri. De fet, aquesta implicació política era lògica i previsible en el cas d'aquest casal, atès que l'entitat ja nasqué profundament marcada per aquests afers perquè, en ser Bèlgica una tradicional terra d'acollida per a exiliats polítics, fou on s'establiren el coronel Francesc Macià, el seu secretari Bonaventura Gassol i bona part dels homes que col·laboraren amb ells en la fallida acció de Prats de Molló. I aquests, tot i no ser directament els fundadors de l'entitat, amb la seva presència van ser determinants perquè es constituís. I aquesta implicació es tornava a materialitzar cada cop que una nova fornada d'exiliats arribaven al país, com succeí amb la fi de la II Guerra Mundial, amb l'etapa final del franquisme i, malgrat ser encara un fet molt

recent per valorar-ho històricament, possiblement passi igual amb la instal·lació al país del president Carles Puigdemont i d'altres exiliats polítics, com el cantant Valtònyc. Òbviament, això comportà conflictes amb les delegacions oficials espanyoles a l'estranger o amb d'altres emigrants d'aquest origen i, fins i tot, amb alguns originaris de Catalunya. En el cas concret del casal de Brussel·les és paradigmàtic el breu xoc institucional que l'enfrontà amb l'ambaixador Salvador Albert als anys trenta, que era d'origen català i republicà, en negar-se inicialment l'entitat a fer-li entrega de la llista de socis. O el sabotatge que patí a principis de la Transició la tradicional ofrena floral que el casal feia davant el monument al pedagog Francesc Ferrer i Guàrdia, curiosament protagonitzat per grups de l'esquerra espanyola. Aquests entenien que els era una figura pròpia i privativa, en conseqüència només ells el podien recordar i cap altre entitat no ho podia fer, i menys una de catalanista (fins llavors cap altra associació havia fet aquesta mena d'ofrena i, amb posterioritat, cap altra ho ha tornat a fer).

Pel que fa a l'estructura, l'obra consta d'un capítol introductori de caràcter general i cinc capítols, estructurats cronològicament, que corresponen als diversos períodes en què l'autor ha dividit la quasi centenària història del casal. El primer "Els anys fundacionals (1930-1934)" se centra en els orígens de l'entitat i la seva decreixent activitat al llarg dels anys trenta. El segon "La represa de la postguerra (1945-1969)" detalla la refundació de l'entitat, en un moment d'esperança per un proper retorn, i el seu llarg esllanguiment en fer-se evident que les democràcies occidentals no derrocarien el règim franquista. Una veritable travessa del desert que només la presència de prohoms com Josep Carner i Frederic Escofet ajudaren a suportar. El tercer "El casal de la capital d'Europa (1970-1989)" detalla la reviscolada de l'entitat quan novament l'exili polític de militants catalanistes i d'esquerres, que fugien de la dictadura franquista, n'augmentà el nombre de socis. Aquests foren anys de forts conflictes polítics, no només amb allò que succeïa a Catalunya, sinó que també s'hi produïren importants discussions sobre quina posició calia prendre davant del conflicte nacional que enfrontava a valons i flamencs a la pròpia Bèlgica. I, igualment, anys en què aquesta mena entitats foren la darrera trinxera de la cultura catalana, com demostra el fet que l'any 1971 s'hi fessin els Jocs Florals, atès que no es podien celebrar amb normalitat a l'Estat espanyol. El quart "El casal dels eurofuncionaris (1990-2000)" analitza l'arribada de treballadors catalans a les institucions comunitàries i com s'hagué de definir el casal davant d'una Europa unida i d'un món on les comunicacions cada cop eren més ràpides i senzilles (cal no oblidar que aquestes entitats tradicionalment són centres de sociabilitat per a la gent que ha perdut el contacte directe amb els seus orígens, la qual cosa mercès a les millores de transport i telecomunicacions ara ja no representava un tall tan radical com ho era només unes dècades abans). Finalment, el darrer capítol "El casal en temps líquids (2001-2019)", se centra en els darrers temps i reflexiona sobre quina funció ha de tenir en l'actualitat.

L'obra, doncs, ens permet veure de manera detallada com el Casal Català de Brussel·les ha estat al llarg de les seves nou dècades d'existència una entitat al voltant de la qual s'ha organitzat bona part de l'activitat de la sempre reduïda, numèricament no qualitativament, comunitat catalana resident a Bèlgica. Bàsicament, aquestes actuacions

ÍNDICE HISTÓRICO ESPAÑOL

ISSN: 0537-3522

CEHI- Universitat de Barcelona (octubre 2020)

s'han centrat en la promoció i difusió de la cultura catalana tot i que en alguna ocasió, a causa de la situació repressiva que s'ha viscut a Catalunya, també ha pres posicionaments polítics. De fet, en aquests casos ha arribat a funcionar com una mena d'ambaixada no oficial, que feia d'altaveu de les seves reivindicacions polítiques i darrera trinxera d'una cultura i una llegua sovint perseguides i menystingudes. En definitiva, amb aquest treball recuperem una part de la història de Catalunya, que fins ara havia restat en l'oblit pel simple fet d'haver tingut lloc fora de les fronteres estatals de l'Estat espanyol. I això és bàsic perquè no hem d'oblidar que la història la fa la gent i massa sovint hem restat empresonats per uns marcs territorials i mentals imposats pels estats, que si abans eren poc justificables actualment ja són totalment caducs.

LLUÍS BUSCATÓ I SOMOZA
(Servei de Monuments de la Diputació de Girona)

Traducción de la reseña anterior:

El año 2014 el Institut Ramon Muntaner y la Federación de Ateneos de Cataluña iniciaron la convocatoria de la Beca de investigación histórica *Terra d'Ateneus*, con el objetivo de promover el estudio del asociacionismo cultural. Este, a pesar de su importancia histórica en nuestro país, hasta ahora no ha sido investigado con la profundidad que sería necesario y cuando se ha hecho a menudo los resultados han sido presentados en publicaciones locales con escasa difusión. La beca, pues, pretende mostrar la historia de estas entidades que han jugado y juegan, un destacado papel en la vida social y cultural catalana. Asimismo, para evitar que los resultados de la investigación no quedasen inéditos, muy acertadamente, se previno que además de una pequeña dotación económica la beca incluyera la edición del trabajo ganador por parte de la editorial Afers. De hecho, el libro que aquí se reseña es el ganador de la convocatoria del año 2019 y con éste ya son cinco los números de la colección, que empieza a tomar un cierto grosor cuantitativo y cualitativo. No obstante, este volumen rompe un poco con la línea seguida hasta ahora, porque es el primero que centra su investigación en una entidad que tiene su sede fuera del territorio español. Curiosamente, aún más que el estudio de los ateneos, estas asociaciones de catalanes formadas en el extranjero solo han sido tratadas de un modo superficial por la historiografía catalana. Y esto sorprende porque, precisamente, la existencia de una diáspora catalana, en la que también se han incluido personas procedentes del resto de Países Catalanes, que tiene la necesidad de agruparse para recordar la tierra y la lengua de origen son la muestra evidente y palpable de la existencia de una nación catalana o, si lo preferimos, de un sentimiento nacional catalán propio y diferenciado del resto de emigrantes procedentes del Estado español.

Tradicionalmente, y el casal de Bruselas en ello no supone una excepción, estas entidades han intentado presentarse y actuar como apolíticas para evitar herir susceptibilidades y llegar así al mayor número de personas posible. No obstante, por el simple hecho de que históricamente una parte, variable según la época, de sus miembros fueron exiliados que huían de la persecución política de un estado que, durante la mayor parte del siglo XX, ha sido dirigido por gobiernos totalitarios cuando no abiertamente fascistas, hacían difícil mantener este equilibrio. De hecho, esta implicación política era lógica y previsible en el caso de este casal, dado que la entidad ya nació profundamente marcada por estos asuntos porque, al tratarse Bélgica de una tierra tradicional de acogida para exiliados políticos, fue donde se establecieron el coronel Francesc Maciá, su secretario Bonaventura Gassol y buena parte de los hombres que colaboraron con ellos en la fallida acción de Prats de Molló. Y éstos, a pesar de no ser directamente los fundadores de la entidad, con su presencia fueron determinantes para que se constituyera. Y ésta implicación se volvía a materializar cada vez que una nueva hornada de exiliados llegaban al país, como sucedió a finales de la II Guerra Mundial, con la etapa final del franquismo y, a pesar de ser un hecho muy reciente para ser valorado históricamente, posiblemente ocurra lo mismo con la instalación en el país del presidente Carles Puigdemont y otros exiliados políticos, como el cantante Valtònyc. Obviamente, esto comportó conflictos con las delegaciones oficiales españolas en el extranjero o con otras de emigrantes de este origen e, incluso, con algunos originarios de Cataluña. En el caso concreto del casal de Bruselas, es paradigmático el breve choque institucional que enfrentó con el embajador Salvador Albert en los años treinta, que era de origen catalán y republicano, al negarse inicialmente la entidad a hacerle entrega de la lista de socios. O el sabotaje que padeció a principios de la Transición la tradicional ofrenda floral que el casal realizaba ante el monumento al pedagogo Francesc Ferrer i Guardia, curiosamente protagonizado por grupos de la izquierda española. Estos entendían que era una figura propia y privativa, en consecuencia solo ellos podían recordar y ninguna otra entidad podía hacerlo, y menos una catalanista (hasta entonces ninguna otra asociación había efectuado este tipo de ofrenda y, con posterioridad, ninguna más lo ha vuelto a hacer).

En cuanto a la estructura, la obra consta de un capítulo introductorio de carácter general y cinco capítulos, estructurados cronológicamente, que corresponden a los diversos periodos en los que el autor ha dividido la casi centenaria historia del casal, El primero “Els anys fundacionals (1930-1934)” se centra en los orígenes de la entidad y su decreciente actividad a lo largo de los años treinta. El segundo “La represa de la postguerra (1945-1969)” detalla la refundación de la entidad, en un momento de esperanza para un próximo retorno, y su largo languescimiento al hacerse evidente que las democracias occidentales no derrotarían el régimen franquista. Una verdadera travesía en el desierto que solo la presencia de prohombres como Josep Carner y Frederic Escofe ayudaron a suportar. El tercero “El casal de la capital d’Europa (1970-1989)” detalla el fortalecimiento de la entidad cuando nuevamente el exilio político de militantes catalanistas y de izquierdas, que huían de la dictadura franquista, aumentó el número de socios. Estos fueron años de fuertes conflictos políticos, no solo por lo que

sucedía en Cataluña, sino que también se producían importantes discusiones sobre la posición que era preciso adoptar ante el conflicto nacional que enfrentaba a valones y flamencos en la propia Bélgica. E, igualmente, años que que este tipo de entidades fueron la última trinchera de la cultura catalana, como demuestra el hecho de que el año 1971 se hicieran los Juegos Florales, dado que no se podían celebrar con normalidad en el Estado español. El cuarto “El casal dels eurofuncionaris (1990-2000)” analiza la llegada de trabajadores catalanes a las Instituciones comunitarias y como se tuvo que definir el casal ante una Europa unida y un mundo donde las comunicaciones cada vez eran más rápidas y sencillas (no debemos olvidar que estas entidades tradicionalmente eran centros de sociabilidad para la gente que ha perdido el contacto directo con sus orígenes, lo cual gracias a las mejoras en el transporte y las telecomunicaciones ahora ya no representaba un corte tan radical como lo era unas décadas atrás). Finalmente, el último capítulo “El casal en temps líquids (2001-2019)”, se centra en el último periodo y reflexiona sobre la función que debe tener en la actualidad.

La obra, pues, nos permite observar de un modo detallado como el Casal Catalán de Bruselas ha sido a lo largo de sus nueve décadas de existencia una entidad alrededor de la cual se ha organizado buena parte de la actividad de la siempre reducida, numéricamente no cualitativamente, comunidad catalana residente en Bélgica. Básicamente, estas actuaciones se han centrado en la promoción y difusión de la cultura catalana a pesar de que en alguna ocasión, a causa de la situación represiva que se ha vivido en Cataluña, también han tomado posicionamientos políticos. De hecho, en estos casos ha llegado a funcionar como un tipo de embajada no oficial, que hacía de altavoz en sus reivindicaciones políticas y última trinchera de una cultura y una lengua a menudo perseguida y despreciada. En definitiva, con este trabajo recuperamos una parte de la historia de Cataluña, que hasta ahora había permanecido en el olvido por el simple hecho de haber tenido lugar fuera de las fronteras estatales del Estado español. Y esto es básico porque no debemos olvidar que la historia la hace la gente y a menudo hemos permanecido prisioneros por unos marcos territoriales y mentales impuestos por estados, que si antes eran poco justificables actualmente ya son totalmente caducos.

LLUÍS BUSCATÓ I SOMOZA

(Servei de Monuments de la Diputació de Girona)